

Становище

от: доц. д-р Владимир Иванов Донеv,
преподавател на основен договор във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

за дисертационния труд на Юлиян Петков Разсуканов
докторант по професионално направление: 2.1 Филология,
научна специалност „Теория и история на литературата“

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ
МАГИСТЪРСКИ ФАКУЛТЕТ
ДЕПАРТАМЕНТ „НОВА БЪЛГАРИСТИКА“

за получаване на образователна и научна степен „доктор“ на тема:
„УТОПИЧНИ ДИСКУРСИ В РОМАНА „ТЮТЮН“ НА ДИМИТЪР ДИМОВ“

1. Представяне на дисертационния труд

Дисертацията се състои от увод, три глави, заключение, справка за приносните елементи на научния труд и списък на цитираната литература. Общият обем на дисертацията е 397 страници. Броят на цитираните заглавия на кирилица и латиница е 208.

Предметът на изследването е романът „Осъдени души“ и двата варианта на „Тютюн“, както и други произведения на автора, които разширяват дискурса „Димитър Димов“ на метатекстово ниво и насочват „семантизацията“ на произведенията в нова посока. Привлечени са религиозни, художествени, политически и научни източници, използвани от Д. Димов като кодове за семантизация на утопийните дискурси в разглежданите романи на писателя.

Целта на изследването е да се фокусира авторовата интенция в максимално интегрирана система от текстове, излизащи извън неговото собствено творчество.

Задачата на изследването е да се идентифицират непряко изявените текстови и смислови свързвания, които служат като референт, от чиято функция познатите интерпретации се отклоняват спрямо авторовата интенция.

Метод на изследване е създаването на необходимия метатекст от художествени и нехудожествени творби, за да бъде по-точна интерпретацията на значението на изследваните произведения. Използва се концепцията на Умберто Еко за „естетическо

хиперкодирано съдържание”, за „естетическия идиолект“, който не е един код, управляващ едно-единствено послание, а „код, който управлява един-единствен текст и следователно много послания, спадащи към различни системи”. Така „външната форма“ на творбата може да бъде успоредена с различни текстове, които създават специфичен метатекст, насочващ към мрежа от определени точки дискурси, които изследователят интерпретира, стремейки се да се доближи до авторската интенция. „Точно такава е предназначението на системата от утопични и антиутопични визии в романа „Тютюн”, който е със собствено метасемиотично съдържание, дори само защото е своеобразно отражение на романа „Осъдени души”, а и на други текстове от Димитър Димов, поради което действа и като референт, и като управляващ код.“ Образува се система от съответствия, които насочват семиозиса в определена посока.

2.Актуалност и значимост на представения в дисертационния труд проблем

Чрез темата на своя труд „Утопични дискурси в романа „Тютюн“ на Д. Димов“ и нейната разработка авторът Юлиан Разсуканов разглежда творчеството на писателя в нов изследователски контекст, който поставя въпроса за утопийното мислене като социално-исторически, общокултурен, антропологически и политологически феномен във времето на написването на „Тютюн“ и сюжета на произведението. Дискурсите на утопията и антиутопията са проектирани на фона на социокултурния контекст, като са плътно огледани спрямо действащите идейно-политически системи и идеологии на либерализма, националсоциализма, марксизма-ленинизма и други доктрини, които формират вътрешната настройка на определени персонажи, респективно миогледа на хората през 30-40-те години на XX век.

Изследван е проблемът за отказа от индивидуалната свобода на личността в модерните общества през натиска на формалното или неформалното унифициране в контекста на различните видове утопизъм, представляващи своеобразна „интелектуална зараза“, на която художественият дискурс на Димовите романи се противопоставя като предупреждение срещу надвисналата опасност за човешката същност. В тази непрекъсната опасност от „скотома“, ослепяването за пагубната сила на утопийните миражи, които движат Д.-Димовите герои, се открива и актуалността на изследването, защото в никоя историческа епоха човешкото мислене не е имунизирано, според актуалната метафорика на

Ю. Разсуканов, срещу слепотата и репресията на идеологическите постулати, които моделират и деформират човешкото поведение и обществения живот и водят до някакъв вид тоталитаризъм.

3. Основни изводи и научни приноси на дисертационния труд

В първа глава „Утопични и антиутопични дискурси – равнища на семантизация“ Ю. Разсуканов се спира на същността на утопията и антиутопията, като разглежда 4 вида утопийни дискурса: 1. Идейни; 2. Политически и религиозни; 3. Физически и 4. Исторически. За да изясни концепцията си, авторът анализира базови източници в осветляването същността на утопията – „Утопия“ на Томас Мор, „Владетелят“ на Николо Макиавели, Платоновия диалог „Държавата“. „За разлика от други политически утопии, комунизмът не остава само на идейно ниво, а придобива конкретна физическа форма в социалната реалност“. Разликата с идейните утопии е в това, че политическите и религиозните утопии са предназначени за практическо приложение. Историческите утопии се задействат в определени моменти. Характерни техни черти са мистификацията, героизацията и патриотизма, публичната ритуалистика, която оказва силно влияние върху психиката на отделния човек.

Изяснил характеристиката на утопийното мислене в неговите разновидности, във втора глава Ю. Разсуканов, в част 2.2. „Осъдени души“ и „Тютюн“ на границата между утопия и антиутопия“, изследва диалектиката между двете понятия като непрекъснат процес, обективно протичащ като социална практика и въплътен в определени персонажи, който превръща хората в своеобразна жертва при осъществяването на идеите в социално приложение.

Общи черти при налагането на политическите и социалните утопии и религията са фанатизмът, правоверността, заглушаващи индивидуалната съвест. Догмите се спазват от Светата инквизиция и нейните наследници, Партията и репресивните органи на тоталитарните общества. Разликата е във формата и силата на утопийното мислене. Утопията в религиозното мислене е свързано с крайния контрол на Бога, а утопията при комунизма черпи своята сила от атеистичната доктрина. „Болшевишкият комунизъм, особено в неговия сталинистки вариант, е конкретното проявление на сливането на религиозното с политическото, които взаимно се допълват, съобразно поредната утопия, която вождът обещава на вярващите от партията, т.е. – от църквата – великото бъдеще.“

Дисертантът съвсем правилно привлича класически анализи на съпоставката, направени от Н. Бердяев във философските му трудове за Руската революция с нейната „парадоксална атеистична религиозност, преминаваща в политическа утопия“.

В романа „Осъдени души“ „старият свят“ съответства на антиутопията, едновременно религиозна, но и политическа, свързана със стара Испания, а за Новия се борят републиканците. И двата свята се оказват еднакво утопични, което превръща произведението в своеобразна антиутопия на предстоящото за българите светло бъдеще. Рикардо Ередия от „Осъдени души“, Борис Морев и Лила от романа „Тютюн“, ариецът фон Гайер са герои, свързани със съответните идейни системи, без значение дали са религиозни, културни или политически, които са източници на гибелен утопизъм. Старият свят се заменя с нов според принципите на християнската есхатология „през Страшния съд“ чрез идеята за справедливия „народен съд“ или величавата класова борба.

Еволюцията на персонаж като Борис Морев символизира траекторията от личната свобода при либералните ценности до властта на олигархичния капитал, който унищожава тази свобода.

В глава 3 „Неизбежният компромис и дискурсивният коректив на автора“ дисертантът развива тезата си визионерската сила Д.-Димовите текстове. „Създадената от него „ваксина“, особено чрез редактирания „Тютюн“, включва основните болестотворни съставки на актуалните в съвременното на писателя визионерски доктрини, опасни за човешките души.“ Писателят изгражда мрежа от дискурсивни антитези на фундаменталните постановки на марксизма-ленинизма, диалектическия материализъм, дарвинизма, теорията на труда, класите и класовата борба, биологията, физиологията, които се използват идеологически и политически за пропаганда и обществена манипулация.

В това отношение е важна еволюцията на определени персонажи. Ирина е разгледана като опонент не само на комунистическата идеология, но и на националсоциализма и либералната, капиталистическа утопия. Борис Морев осъществява мечтата си за издигане в обществото с помощта на упорития труд и капитала, за да достигне до олигархичния модел, задушаващ свободата на личността. Редингот се поддава на влиянието на идеята за свръхчовека. Варвара е друг експеримент на романиста Димов – „съчетание между храбър ум и страхливо сърце“, която трябва да олицетворява новия борбен човек, но тя не може да контролира своите инстинкти и се страхува от смъртта. Фон Гайер, рицарят благородник, е

повлиян от пропагандното използване на историята и митологията при национал-социалистическото управление в Германия. Стефан Костов, главен експерт на акционерното дружество „Никотиана“, е персонаж, vyplъщаващ декадентското, модифицирано чрез буржоазния алтруизъм, който е част от утопизма на стария свят и т.н.

Като принос може да се отчете сравняването между „огледалните“, конгруентни финални части на „Осъдени души“ и двата варианта на „Тютюн“. В тези „заключителни“ сегменти от произведенията авторът открива реализация на съответните визионерски представи, отнасящи се към утопичното. Привидно текстовете са почти еднакви и смисълът им е като че ли идентичен. Оказва се, че при редактирането Д. Димов променя кода на семантизация и чрез добавения образ на Лила допълва своя художествен анализ на утопийната зараза на комунистическата идеология.

Разкритият механизъм на вътрешно преминаване от утопия към утопия показва едно качество на художественият текст при Димов за вътрешно подривно семантизиране на утопията във всички нейни разновидности. Това като целенасочена интенция на автора е трудно осъществимо в условията на обществено-политическата ситуация в края на 40-те и началото на 50-те години дори при обяснения механизъм на семиозиса, изграден върху метатекстов блок (по У. Еко).

Казвам това, за да открия един друг аспект от изследователския подход на Ю. Разсуканов – неговата способност да открива непривлечени творби и да ги активизира в интерпретацията си в избраната междутекстова посока. Смятам като находки анализите на „До Чикаго и назад“ като антиутопична творба, съпоставките с антиутопиите на Д. Оруел „1984“ и „Фермата на животните“, както и успоредяването с антиутопичната повест „Кучешко сърце“ на М. Булгаков.

Относно изведените приноси на дисертационния труд, смятам, че те са обективно представени, балансирани и точно формулирани.

4. Заключение и предложение

Представеният труд със своята задълбоченост, обем и многопластовост напълно отговаря на изискванията за дисертация за присъждане на образователната и научна степен „доктор“. Това ми дава пълното основание да дам своята положителна оценка за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Юлиан Петков Разсуканов пред членовете на научното жури.

11. 08. 2021 г.
Велико Търново